

Spelling: anders en toch gewoon

Hugo de Jonghe

Er wordt nogal wat over de spelling van mensen gekankerd. Dat kan terecht zijn, als het b.v. om de slechte schrijfgewoontes gaat van wie het beroepshalve beter zouden moeten weten (of doen). Het gekanker kan ook vreselijk onterecht zijn, in het onderwijs b.v., als het gaat om leerlingen die men didactisch in de steek gelaten heeft. In dat laatste geval moet er op het spellingonderwijs zelf gekankerd worden, en dat wil ik eerst even doen, om er dan niet meer op terug te komen.

Spellingonderwijs is vaak ontzettend saai, alsof het niet mogelijk was om het op een ludieke en/of motiverende manier te doen. Vaak houden we echt niet genoeg rekening met de eigen aard van kinderen, door ze bijna moedwillig tegen de haren in te strijken. Bovendien mikken we bij voortduring ook wel helemaal op het verkeerde doel (kennis van spellingregels) en niet op het goede (zo correct mogelijk spellen). Zo krijgen de leerlingen lessen waarin het niet om hun teksten gaat, maar om regels en regeltjes, met - als daar nog tijd voor rest - een tikje schoolse oefening na. We maken het spellen los van het schrijven.

Nog erger: hoe vaak doen we niet alsof alles telkens helemaal opnieuw te beginnen was? Alsof er geen basisschool bestond, waarin écht al wel wat i.v.m. spelling gebeurd is? Waarom maken we zo weinig gebruik van wat de leerlingen al geleerd hebben? Waarom hechten we ook zo'n overtrokken belang aan spellingfouten? Wellicht omdat meer essentiële tekstaspecten aan onze greep ontsnappen? Hebben we ook nog niet begrepen dat vergissingen eigen zijn aan ieder leerproces? Waarom

spelen we zo weinig op vastgestelde noden en behoeften in en willen we de spelling telkens weer systematisch onderwijzen? Waarom leren we de leerlingen niet om efficiënt bronnen te gebruiken? Waarom maken (en gebruiken) we schoolboeken waarin de spelling helemaal los van de concrete leerlingen behandeld wordt, zodat ze ieder jaar opnieuw met een boek te maken hebben waarin de 'stof' van het vorige jaar niet meer terug te vinden is? Waarom organiseren we die eeuwig slechte lessen over de leestekens, de woordtekens, de werkwoordvervoeging enz., met alle regels die er ook maar bij kunnen horen? Waarom?

Toch is het anders mogelijk: een aantal stelregels

1. Spellingcorrectheid is een na te streven teksteigenschap, die niet voor iedereen en in alle omstandigheden even dwingend is. Ik moet leren om teksten die ik voor een ander schrijf, goed te verzorgen. Maar niet iedereen heeft in zijn leven dezelfde teksten te schrijven. Niet iedereen wordt journalist of leraar

Nederlands. Een kattebelletje van een huisvrouw, een krabbel voor jezelf zijn iets anders dan een rapport voor een college van deskundigen.

2. Spelling is maar één aspect van teksten, en is dan nog tamelijk perifeer. Schrijven is onnoemelijk veel complexer dan het vermijden van spellingfouten.
3. Het basisonderwijs slaagt er heel behoorlijk in om kinderen te leren lezen en schrijven. Dat daarbij nog wat fout kan gaan, spreekt vanzelf: begin maar met zo'n ongedifferentieerde massa kinderen! En onderschat de moeilijkheid van spellen niet.
4. Leraren Nederlands zijn er om kinderen te helpen in de ontwikkeling van hun taalvaardigheid, niet om erover te klagen dat die taalvaardigheid (nog) gebreken vertoont. Ze moeten maar overwegen dat tandartsen ook niet klagen over de toestand van de gebitten van hun patiënten.
5. Spellingonderwijs moet inhaken op de concrete behoeften van de leerlingen. Leraressen en leraren Nederlands moeten die behoeften kennen door gewetensvolle analyse van wat de leerlingen schrijven (schrijfp opdrachten, schriften, agenda's enz.) Goede taalleraren organiseren boeiende (taal)activiteiten en stellen zich daarbij observerend op.
6. Wat voor de klas als geheel geen punt is, moet niet klassikaal behandeld worden. Voor klassikale behandeling komt alleen datgene in aanmerking wat in het schrijven van de meeste leerlingen nog een probleem is.
7. Inductieve spellinglessen zijn tijdverlies: inductie is aangewezen als het om inzicht, niet als het om de ontwikkeling van een vaardigheid gaat. In het geval van spelling gaat het erom een goede

habitus te ontwikkelen, en daar moet zo min mogelijk theorie bij komen kijken. Zijn er regels nodig, dan kan men die beter op een blaadje geven. Op toepassing komt het aan.

8. Leerlingen moeten weten waar ze oplossingen kunnen vinden én het nodige materiaal moet daarvoor blijvend ter beschikking staan (spellingboekje, spraakkunst, eventueel een set stencils).
9. Leraren Nederlands moeten vertrouwen hebben in de mogelijkheid van iedere leerling om de spelling te leren beheersen in de mate die voor hem/haar van belang is.
10. Bovendien moeten zij zelf de spellingachtergronden zo goed beheersen dat zij in staat zijn om hun spellingonderwijs ludiek te organiseren.

Een hoofdletterles als voorbeeld

Ik liet me eerder uit tegen systematisch spellingonderwijs. Dat moet ook wel als je van de concrete noden en behoeften van je leerlingen wilt vertrekken. Toch kan een les over een enkel spellingonderwerp ook wel eens zin hebben, b.v. als je hebt vastgesteld dat je leerlingen er 'systematisch' last mee hebben. Dan organiseer je een spellingles, maar die richt je dan zo in dat je echt je doel bereikt: het probleem (grotendeels althans) uit de wereld helpen (niet: weer maar wat 'stof' aan de examenmaterie toevoegen).

Stel dat de leerlingen van een eerste klas er in hun teksten blijf van geven problemen te hebben met het schrijven van hoofdletters. Je zou dan b.v. met het in dit artikel gepresenteerde materiaal kunnen werken. Het is

zo aangemaakt dat al het onderstaande mogelijk is:

- een hoge oefenfrequentie;
- directe terugkoppeling: de leerlingen komen zo gauw mogelijk te weten dat wat ze schreven goed was en wat ze eventueel nog verkeerd deden;
- versterkend effect door ruime herhaling: wat van belang is, komt vaker terug;
- gebruikmaking van (niet te onderschatten) voorkennis;

- samenwerking: de leerlingen werken in paren;
- degelijke motivatie door verrassing en spanning ('Doe ik het in de volgende taak beter?')

Na een inleidend praatje (meteen maar over het hoofdletterprobleem, waar ze blijkbaar nog wel eens mee zitten) krijgen de leerlingen de bovenste helft van de volgende transparant te zien.

1

in de luchthaven. zaventem. datum: 21 december 1985. de heer en mevrouw janssens zullen naar new-york gaan vertrekken. vertrek: 10.15 u. ze hebben de tijd. hij leest z'n standaard, zij een boekje over noord-amerika: 'kerst- en nieuwjaarsvakantie in de verenigde staten. iets van de Amerikaanse ambassade. of van het reisbureau. van de vtb misschien.

In de luchthaven. Zaventem. Datum: 21 december 1985. De heer en mevrouw Janssens zullen naar New-York gaan vertrekken. vertrek: 10.15 u. Ze hebben de tijd. Hij leest z'n Standaard, zij een boekje over Noord-Amerika: 'Kerst- en nieuwjaarsvakantie in de Verenigde Staten. Iets van de Amerikaanse ambassade. of van het reisbureau. Van de VTB misschien.

Het onderste gedeelte van de transparant - met het kopieerapparaat gevoeglijk wat uitgegroot - blijft voorlopig verborgen. De leerlingen schrijven het hoofdletterloze tekstje over, nu met de nodige hoofdletters erin. Omdat ze telkens met z'n tweeën samenzitten, is het prima dat ze bij elkaar te rade gaan. Zijn alle paren klaar, dan is er tijd om vragen te stellen. Leraar of lerares, kom hier (nog) niet tussenbeide. Zorg er maar voor dat de hele klas zoveel mogelijk bij het bepraten betrokken wordt. Hou er liever maar wat spanning in, zo van: toch maar eens kijken of jullie er helemaal uit zult komen! Lopen de leerlingen vast, verwijst ze dan maar naar een beschikbaar hulpmiddel: een spelling- of (nog beter) een spraak-kunstboek, of - desnoods - de spellingsten-cil die je voor hen hebt klaargemaakt (zie het voorbeeld in bijlage 1).

Heb maar niet te gauw de indruk dat je niets te doen hebt terwijl de leerlingen aan het werk zijn: je hebt de handen vrij om te kijken hoe ze het doen, je kunt luisteren naar het overleg in de samenwerkende paartjes, je kunt nu meer te weten komen over de manier waarop ze tot oplossingen komen, over de manier waarop ze fouten hebben gemaakt en waarop ze die al of niet verbeteren enz. Observatietijd is gouden tijd! Het duurt niet lang of je hebt door dat je als lerares of als leraar eigenlijk altijd te veel zelf gepraat hebt, te veel zelf oplossingen hebt aangedragen voor problemen waar de leerlingen zelf best achter konden komen. Ook ervaar je hoe prettig het is om in de klas met leuk en aantrekkelijk materiaal voor de dag te komen, dat je thuis ontwikkeld of in de lerarenbibliotheek opgespoord hebt. En zo moeilijk is het ontwerpen van goed materiaal niet.

Plezier om de leerlingen

Leraressen en leraren hebben recht op 'arbeidsvreugde'. Ze gaan mopperen als ze geen resultaat bereiken, als de leerlingen niet meewillen, als ze tegen eindeloze obstakels op moeten tornen. Ze beleven arbeidsvreugde als het resultaat niet uitblijft, als ze zien hoe leerlingen steeds meer blijken te kunnen en te willen kunnen, als ze voelen hoe die leerlingen zich inzetten en hoe ze met hun medeleerlingen en onder de leiding van hem of haar die de oefening opgezet heeft, het ene obstakel na het andere te boven komen.

We moeten maar niet twijfelen aan de goede wil van de leerlingen, toch zeker nog niet als ze pas twaalf à dertien jaar oud zijn. Worden ze later onhanteerbaar, dan zal in veel gevallen de school zelf daar ook wel voor iets tussen zitten. De leerlingen hebben nu eenmaal hun aangeboren 'leerinstinct': ze leren heus wel wat ze leren willen of wat zij zelf als belangrijk ervaren (een herformulering van Ten Brinkes *normale functionaliteit*). Het ongeluk is alleen maar dat we er telkens weer in blijken te slagen om van de school een 'schoolse' instelling te maken. Maar goed, ik zou niet meer mopperen.

Plezier om de lerende leerling. Het kan, maar dan moeten wij van ons belerende toontje af. Dat we iets weten, dat we vakkundig zijn, dat we zelf naar school zijn geweest enz., dat moeten we niet doen blijken door telkens weer voor een hele klas uit te leggen hoe het moet. We moeten het integendeel demonstreren door de manier waarop wij het leren van de kinderen organiseren, ook al staan we er op het eerste gezicht misschien zelfs ietwat 'onkundig' bij. Mensen in het onderwijs hebben nu eenmaal dat dwaze gevoel dat ze zelf voor geen gat te vangen mogen zijn. Ik zou zeggen: laten leraressen en leraren maar eens wat onwetendheid spelen, laten ze maar

eens doen alsof ze het antwoord niet zo meteen weten, zodat ze de leerlingen naar hun boek moeten verwijzen. Het duurt niet lang of de leerlingen komen ook wel achter het geheim van de didactische onwetendheid.

Mijn ervaring met deze les is dat de leerlingen er flink de pas in zetten en na het eerste stukje tekst gauw met het tweede verder willen. Omdat ze zich sterk aangesproken voelen, werken ze in een prettige sfeer van samenwerking én een tikje competitie tussen de verschillende paren. Ze laten ook zien dat ze tussen de paren onderling informatie uitwisselen: er ontwikkelt zich een didactische dynamiek, waardoor de klas het leren zelf duidelijk in de hand neemt.

Uiteraard kan de oefening voortgezet worden zolang er nog wat bij te leren valt, maar dan moet je als lerares/leraar voldoende materiaal achter de hand hebben: transparanten waarop het vervolg van de Amerika-reis te lezen staat. Daar kijken de leerlingen met enige spanning naar uit. Het geeft niet dat het een wat fantastisch verhaal betreft: ook gekke kronkels zorgen voor wat afleiding. Als 'toetje' kregen de leerlingen het *Vermakelijke en Leerrijke Ganzenspel* mee naar huis waar in een van de oefentekstjes sprake van is: een hoofdletteroefening in de vorm van een ouderwets ganzenspel (zie bijlage 3).

Hugo De Jonghe
Ten Doorn 6
1852 Beigem

BIJLAGEN

Bijlage 1: een didactische stencil

*** HOOFDLETTERS * HOOFDLETTERS * HOOFDLETTERS * HOOFDLETTERS ***

Met een hoofdletter schrijf je:

De eerste letter van een nieuwe zin.

Alle eigennamen:

- voor- en familienamen
- kerkelijke feestdagen
- aardrijkskundige namen
- namen van gebouwen
- namen van instellingen
- namen van hemellichamen
- namen van partijen
- namen van talen
- namen van straten
- namen van schepen

Alle woorden die God aanduiden.

Let op: alles wat soortnaam is, krijgt een kleine letter!

Vraag één: Kun je van allemaal een voorbeeld vinden?
Schrijf het naast de regel.

Vraag twee: Kijk goed naar wat hieronder staat.
Waar zijn dat uitzonderingen op?
Zijn het allemaal uitzonderingen?

- (a) 's Morgens staat Jan altijd vroeg op.
- (b) De antieke volkeren vereerden verschillende goden.
- (c) De meneer van het kasteel rijdt met een oud fordje.
- (d) Ten opzichte van Brussel ligt Leuven in het oosten.
- (e) Bartholomeus en Marjolein woonden in een eenvoudig boerenhuisje.

*** HOOFDLETTERS * HOOFDLETTERS * HOOFDLETTERS * HOOFDLETTERS ***

Bijlage 2: meer materiaal

2

pieter en hansje janssens gaan mee op de transatlantische vlucht: dwars over de atlantische oceaan. daarvoor moeten ze nog even landen in shannon, ierland. om de tijd te korten spelen ze het vermakelijke en leerrijke ganzenspel. zolang ze nog in zaventem zijn.

Pieter en Hansje Janssens gaan mee op de transatlantische vlucht: dwars over de Atlantische Oceaan. Daarvoor moeten ze nog even landen in Shannon, Ierland. Om de tijd te korten spelen ze het Vermakelijke en Leerrijke Ganzenspel. Zolang ze nog in Zaventem zijn.

3

dames en heren, zegt een stem, passagiers met bestemming new-york worden verzocht zich naar exit 8 te begeven. allerlei mensen zie je opstappen: amerikanen, aziaten (de meesten japanners), zwarten, noordafrikanen en ook nogal wat landgenoten en mensen uit andere europese landen.

Dames en heren, zegt een stem, passagiers met bestemming New-York worden verzocht zich naar Exit 8 te begeven. Allerlei mensen zie je opstappen: Amerikanen, Aziaten (de meesten Japanners), zwarten, Noordafrikanen en ook nogal wat landgenoten en mensen uit andere Europese landen.

4

één dame trekt de aandacht: hare koninklijke hoogheid prinses anastasia amalia van wittenheuvel. maar niemand weet dat, ze reist incognito, met één gezelschapsdame (juffrouw amanda van bergstraten) en twee knechts. op het kaartje op haar koninklijke koffer stond het volgende adres: mrs. a.x. 5th avenue, 1027, n.y. onopvallend dus. zeer onopvallend.

Eén dame trekt de aandacht: Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Anastasia Amalia van Wittenheuvel. Maar niemand weet dat, ze reist incognito, met één gezelschapsdame (Juffrouw Amanda van Bergstraten) en twee knechts. Op het kaartje op haar koninklijke koffer stond het volgende adres: Mrs. A.X. 5th Avenue, 1027, N.Y. Onopvallend dus. Zeer onopvallend.

5

exit 8. je loopt door de slurf en belandt in de ruime boeing die de dames en de heren (maar ook hansje en pieter janssens!) naar het land van uncle sam zal vliegen. de janssens krijgen hun plaats. prinses anastasia zit incognito achter een gordijntje met juffrouw amanda en de knechts zitten achterin, verborgen achter een engelse en een spaanse krant: de new york herald tribune en el pais. er zijn twee hostesses aan boord.

Exit 8. Je loopt door de slurf en belandt in de ruime Boeing die de dames en de heren (maar ook Hansje en Pieter Janssens!) naar het land van Uncle Sam zal vliegen. De Janssens krijgen hun plaats. Prinses Anastasia zit incognito achter een gordijntje met juffrouw Amanda en de knechts zitten achterin, verborgen achter een Engelse en een Spaanse krant: de New York Herald Tribune en El Pais. Er zijn twee hostesses aan boord.

6

wat zullen we gebruiken? er is minestrone-soep, twee lapjes orloffgebraad met aardappeltjes en groente. dat laatste: een fijne macedoine. een glaasje bourgogne gaat daar goed bij. als dessert: een ijsje. niet van ola en niet van 't ijsboerke ditmaal, maar iets wat recht uit het zonnige italië komt: gelati s. eusebio, zegt de kleurige verpakking. recht uit bologna. leuk: op het bestek staat altijd weer: sabena. doen ze dat bij de klm, air france of lufthansa ook zo? en wie met alitalia reist, krijgt die een belgische roomsoes als dessert?

Wat zullen we gebruiken? Er is minestrone-soep, twee lapjes orloffgebraad met aardappeltjes en groente. Dat laatste: een fijne macedoine. Een glaasje bourgogne gaat daar goed bij. Als dessert: een ijsje. niet van Ola en niet van 't Ijsboerke ditmaal, maar iets wat recht uit het zonnige Italië komt: Gelati S. Eusebio, zegt de kleurige verpakking. Recht uit Bologna. Leuk: op het bestek staat altijd weer: Sabena. Doen ze dat bij de KLM, Air France of Lufthansa ook zo? En wie met Alitalia reist, krijgt die een Belgische roomsoes als dessert?

7

de heer k.j. van deuren gaat voor zaken naar amerika. business class dus. hij reist voor de n.v. pom-lei, die overal pompen en leidingen verkoopt. hij woont in de lange-parklaan (nr. 8, het grote witte herenhuis!) in houtwerf-zuid. voor de maaltijd (boven midden-engeland en de ierse zee) las hij de beursberichten van wall street; na de maaltijd geniet hij van z'n kopje mokka (echte braziliaanse koffie!) en van een glaasje cognac (gebotteld bij jean boulanger te cognac, france). karel van deuren is een echte v.i.p.

De heer K.J. van Deuren gaat voor zaken naar Amerika. Business class dus. Hij reist voor de N.V. Pom-lei, die overal pompen en leidingen verkoopt. Hij woont in de Lange-Parklaan (nr. 8, het grote witte herenhuis!) in Houtwerf-Zuid. Voor de maaltijd (boven Midden-Engeland en de Ierse Zee) las hij de beursberichten van Wall Street; na de maaltijd geniet hij van z'n kopje mokka (echte Braziliaanse koffie!) en van een glaasje cognac (gebotteld bij Jean Boulanger te Cognac, France). Karel van Deuren is een echte V.I.P.

T U S S E N D O O R

Een boekenbeurs op maat

Scholen, oudercomités en andere verenigingen kunnen samen met Davidsfonds/Infodok een boekenbeurs op maat opzetten. Davidsfonds/Infodok stelt daartoe een pakket uitgezochte boeken ter beschikking, zorgt voor publiciteitsmateriaal, en staat de kandidaat-organisatoren met raad en daad bij.

Het boekenbeurspakket kan van 100 tot 650 titels omvatten. Je kunt het zelf mee samenstellen in functie van de bezoekers die je verwacht. Er is een ruime keuze uit prentenboeken en boeken voor kleuters; kinderboeken; jeugdboeken; boeken over kindercultuur, onderwijs en lezen; literatuur; non-fictie volwassenen; godsdienst en religie; geschenkböeken; CD's, platen en cassettes; volwasseneneducatie en alfabetiseringswerk; posters en wenskaarten. In de speciale boekenbeurskrant wordt een aantal boeken uit het pakket voorgesteld. Naast boekbesprekingen bevat de krant ook artikels over het belang van boeken, auteursinformatie, interviews en een keuzelijst.

Inlichtingen: Davidsfonds/Infodok, Brabançonnestraat 95A, 3000 Leuven, tel. 016/22.87.44.